

Wyrok z dnia 11 października 2005 r.

I UK 28/05

Nauczyciele (psycholodzy i pedagodzy) zatrudnieni w rodzinnych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych nie są nauczycielami wykonującymi pracę w szkolnictwie specjalnym w rozumieniu art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 ze zm.).

Przewodniczący SSN Jerzy Kwaśniewski, Sędziowie SN: Barbara Wagner (sprawozdawca), Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 11 października 2005 r. sprawy z odwołania Bożeny M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w R. o prawo do emerytury nauczycielskiej, na skutek kasacji ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 19 października 2004 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 19 października 2004 r. [...] zmienił wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gliwicach Ośrodka Zamiejscowego w Rybniku z dnia 17 marca 2004 r. [...] zmieniający decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w R. z 16 września 2003 r. i przyznający Bożenie M. prawo do emerytury nauczycielskiej poczynając od dnia 1 listopada 2003 r., w ten sposób, że odwołanie oddalił.

Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne i ich prawna ocena. Bożena M., urodzona 13 czerwca 1954 r., była w okresie od 1 października 1980 r. do 31 października 2003 r. pracownikiem pedagogicznym zatrudnionym w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno - Konsultacyjnym w R. na stanowisku psychologa. W dniu 31 października 2003 r. rozwiązała na swój wniosek stosunek pracy. Nie przystąpiła do otwartego funduszu emerytalnego. Łączna długość wyka-

zanych przez nią okresów składkowych i nieskładkowych wynosiła 27 lat 4 miesiące i 24 dni. Jako nauczyciel pracowała ponad 20 lat. Zdaniem Sądu Okręgowego, do rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych odnosi się art. 2 pkt 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, zgodnie z którym system oświaty obejmuje, między innymi, poradnie psychologiczno - pedagogiczne, w tym poradnie udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno - pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu. Wymienione zadania są realizowane również przez rodzinne ośrodki diagnostyczno - konsultacyjne. O podobnym charakterze działalności ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych i poradni psychologiczno - pedagogicznych należy wnosić z § 1 i § 2 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 kwietnia 1983 r. w sprawie organizacji i zakresu działania ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych (Dz.Urz. MS Nr 3, poz. 14 ze zm.). Sąd wskazał, że „kształcenie specjalne” to również działania podejmowane, między innymi, przez poradnie psychologiczno - pedagogiczne, w tym przez poradnie specjalistyczne. Twierdził, że zakres działalności tych placówek jakkolwiek podobny, w odniesieniu do rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych jest „zawężony” do tych osób, które „mają problem z wymiarem sprawiedliwości”. Ośrodek diagnostyczno - konsultacyjny wykonuje natomiast te same działania co poradnia psychologiczno - pedagogiczna, to jest przeprowadza badania psychologiczne i pedagogiczne, wydaje opinie, prowadzi mediacje, sprawuje specjalistyczną opiekę nad nieletnimi, prowadzi poradnictwo specjalistyczne, z tym że działania te są prowadzone na zlecenie sądu lub prokuratury. W konkluzji, Sąd stwierdził, że praca Bożeny M. jako pedagoga w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno - Konsultacyjnym w R. była pracą w warunkach szczególnych w szkolnictwie specjalnym.

Sąd Apelacyjny nie podzielił poglądu i argumentacji Sądu pierwszej instancji w kwestii uznania pracy w rodzinnym ośrodku diagnostyczno - konsultacyjnym za pracę nauczycielską w szkolnictwie specjalnym, o której stanowi art. 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 ze zm.). Powołując art. 3 ust. 1 ustawy o systemie oświaty, Sąd wskazał, że przez szkołę specjalną należy rozumieć szkołę lub oddział dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 71b ust. 7 pkt 2, albo szkołę lub oddział zorganizowane w zakładzie opieki zdrowotnej, w tym w zakładzie opiekuńczo - leczniczym i zakładzie lecznictwa uzdrowiskowego, a także w jednostce pomocy społecznej, w

celu kształcenia dzieci i młodzieży przebywających w tym zakładzie lub jednostce, w których stosuje się odpowiednią organizację kształcenia oraz specjalne działania opiekuńczo - wychowawcze, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 71c ust. 2 tej ustawy. Przepisy art. 71b ust. 7 pkt 2 i art. 71c ust. 2 wymieniają dyrektorów placówek organizujących „wczesne wspomaganie rozwoju dziecka” oraz placówki wydające „opinie o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka oraz orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego albo indywidualnego nauczania, a także o potrzebie zajęć rewalidacyjno - wychowawczych”. Są przepisami delegacyjnymi, wobec czego nie należy na ich podstawie wywodzić, że poradnie psychologiczno - pedagogiczne stanowią element szkolnictwa specjalnego. Nie wynika z nich, aby placówki wydające opinie zajmowały się równocześnie kształceniem specjalnym, które, zgodnie z art. 71b ust. 1 ustawy o systemie oświaty, może być prowadzone tylko w szkołach ogólnodostępnych, szkołach lub oddziałach integracyjnych, szkołach lub oddziałach specjalnych i ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt 5. Z kolei art. 2 pkt 5 ustawy o systemie oświaty nie wymienia poradni psychologiczno - pedagogicznych, lecz takie ośrodki, które umożliwiają realizację obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3 (rocznego przygotowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 6 lat), obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Ani poradnie psychologiczno - pedagogiczne, ani rodzinne ośrodki diagnostyczno - konsultacyjne nie zajmują się kształceniem, albowiem taka forma działalności nie wynika z określających ich zakres działania aktów prawnych, to jest z rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 r. w sprawie ramowego statutu publicznej poradni psychologiczno - pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej (Dz.U. Nr 223, poz. 1869) oraz z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2001 r. w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych. Sąd Apelacyjny nie podzielił również stanowiska Sądu pierwszej instancji odnośnie do możliwości uznania pracy w rodzinnym ośrodku diagnostyczno - konsultacyjnym za pracę nauczycielską w szkolnictwie specjalnym, wywiedzonego z porównania sposobu wynagradzania pracowników tych ośrodków i pracowników pedagogicznych zakładów poprawczych. Powołane przez Sąd pierwszej instancji przepisy regulujące wysokość dodatków za trudną pracę są bowiem częścią prawa pracy, które nie przekłada się na uregulowania z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych, a nadto nie posługują się one pojęciem szkolnictwa specjalnego.

Bożena M. zaskarżyła ten wyrok kasacją. Wskazując jako podstawę kasacji naruszenie prawa materialnego, a mianowicie art. 88 ust. 1 ustawy Karta Nauczyciela - poprzez wyrażenie błędnego poglądu, że „ubezpieczona nie spełnia warunków do przyznania emerytury uzasadnionej odpowiednim stażem zatrudnienia w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze (w rozumieniu § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze)”, jej pełnomocnik wniósł o „jego uchylenie lub zmianę polegającą na oddaleniu apelacji organu rentowego - Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w R. - od wyroku Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 17 marca 2004 r.” Jego zdaniem, okolicznością uzasadniającą rozpoznanie kasacji jest potrzeba wykładni art. 88 ust. 1 ustawy Karta Nauczyciela oraz „przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego oraz wzrostu emerytur i rent inwalidzkich dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze przy uwzględnieniu przepisów ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty w zakresie, w jakim tej regulacji ustawowej podlegają pracownicy rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych”. Wskazał, że „dorobek orzecznictwa w zakresie zaskarżonym [...] kasacją jest niejednorodny, rodzi wątpliwości interpretacyjne zwłaszcza w ocenie charakteru zatrudnienia pracowników rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych, czy spełniają oni wymóg zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, który - na podstawie innych wyżej powołanych przepisów - uzasadnia wcześniejsze nabycie prawa do emerytury przez takich ubezpieczonych.” W uzasadnieniu kasacji podniósł, że z „analizy gramatycznej i systemowej” wynika, że zamiarem ustawodawcy było zrównanie pracowników rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych w uprawnieniach emerytalno-rentowych z pracownikami zatrudnionymi w poradniach psychologiczno - pedagogicznych, zakładach wychowawczych i poprawczych „przez utworzenie ‘wspólnego mianownika’ w postaci wcześniejszej emerytury uzależnionej od wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze”. Według niego, praca osób wymienionych w art. 3 ustawy o systemie oświaty, a zatem w szkolnictwie specjalnym, nie różni się od pracy psychologa w rodzinnym ośrodku diagnostyczno - konsultacyjnym. Wskazał, że Sąd pominął w swych rozważaniach dotychczasowy dorobek orzecznictwa, powoływany wielokrotnie w „osobistych pismach procesowych ubezpieczonej.” W konkluzji stwier-

dził, że odmienna niż dokonana przez Sąd pierwszej instancji ocena charakteru pracy ubezpieczonej na stanowisku psychologa w rodzinnym ośrodku diagnostyczno - konsultacyjnym, „nie pozwalająca na przyjęcie charakteru zatrudnienia wykonywanego w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze, w warunkach szkolnictwa specjalnego nie powinna się ostać bo wyrok Sądu Apelacyjnego narusza prawo (a przy okazji uzasadniony interes ubezpieczonej)”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest oczywiście bezzasadna. Zgodnie z art. 32 ust. 1 i ust. 3 pkt 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm. - powoływanej dalej jako „ustawa emerytalna”), ubezpieczeni urodzeni przed 1 stycznia 1949 r., wykonujący pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 Karty Nauczyciela, nabywają prawo do emerytury w obniżonym wieku. Emerytura przysługuje im na warunkach określonych w dotychczasowych przepisach (art. 32 ust. 4 ustawy). Według § 15 w związku z § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), emerytura w obniżonym wieku przysługuje nauczycielowi, który ukończył - kobieta 55 lat a 60 lat mężczyzna, jeżeli ma wymagany okres zatrudnienia (20 lat kobieta i 25 lat mężczyzna), w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Skarżąca legitymuje się wprawdzie wymaganym okresem zatrudnienia i ponad dwudziestoletnim okresem pracy w warunkach szczególnych, ale w roku 2003 r. nie miała ukończonych 55 lat.

Innych sytuacji dotyczy art. 88 Karty Nauczyciela. Przepis ten przewiduje możliwość przejścia na emeryturę - bez względu na wiek - nauczyciela, który ma trzydziestoletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze oraz nauczyciela klas, szkół, placówek i zakładów specjalnych mającego dwudziestopięcioletni okres zatrudnienia, w tym 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym, po rozwiązaniu stosunku pracy na jego wniosek lub w okolicznościach określonych w art. 20 ust. 1, 6 (obecnie 5c) i 7. Prawo to przysługuje również nauczycielom urodzonym po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r. w ciągu ośmiu lat od dnia wejścia w życie ustawy emerytalnej, jeżeli nie przystąpili do otwartego funduszu emerytalnego.

Nie ma wątpliwości, że nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni wykonują pracę w szczególnym charakterze. Wynika to wprost z art. 32 ust. 3 pkt 5 ustawy emerytalnej. Sąd drugiej instancji, wbrew przeciwnemu twierdzeniu pełnomocnika skarżącej, nie wyraził poglądu odmiennego. Dlatego okoliczności podane w kasacji na uzasadnienie jej rozpoznania w ogóle w sprawie nie występują. Przepis art. 88 Karty Nauczyciela w części dotyczącej zakwalifikowania pracy w rodzinnych ośrodkach diagnostyczno - konsultacyjnych jako pracy „w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze”, wobec jednoznacznego brzmienia art. 32 ust. 3 pkt 5 ustawy emerytalnej oraz art. 1 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela, nie wymaga wykładni, a orzecznictwo jest w tym zakresie jednoznaczne i utrwalone. W rozpoznawanej sprawie problem tkwił nie w tym czy praca pedagogiczna w rodzinnym ośrodku diagnostyczno - konsultacyjnym jest pracą wykonywaną w szczególnym charakterze, bo to żadnych wątpliwości nie budziło i nie budzi, ale czy jest pracą w szkolnictwie specjalnym.

Przepis art. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm. - powoływanej dalej jako „ustawa”), wymienia instytucje, placówki i zakłady objęte systemem oświaty. Zgodnie z art. 3 pkt 1a ustawy, przez szkołę lub oddział specjalny należy rozumieć „szkołę lub oddział dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 71b ust. 7 pkt 2”, a także „szkołę lub oddział zorganizowane w zakładzie opieki zdrowotnej, w tym w zakładzie opiekuńczo - leczniczym i zakładzie lecznictwa uzdrowiskowego, a także w jednostce pomocy społecznej, w celu kształcenia dzieci i młodzieży przebywających w tym zakładzie lub jednostce, w których stosuje się odpowiednią organizację kształcenia oraz specjalne działania opiekuńczo - wychowawcze, zorganizowane zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 71c ust. 2”. Według art. 71b ust. 1 zdanie drugie ustawy, kształcenie specjalne może być prowadzone w formie nauki w szkołach ogólnodostępnych, szkołach lub oddziałach integracyjnych, szkołach lub oddziałach specjalnych i ośrodkach, o których mowa w art. 2 pkt 5. W art. 2 pkt 5 mowa jest o młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno - wychowawczych oraz specjalnych ośrodkach wychowawczych dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodkach umożliwiających dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo w głębokim stopniu (art. 16 ust. 7)

oraz dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego (art. 14 ust. 3), obowiązku szkolnego i obowiązku nauki. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach (Dz.U. Nr 19, poz. 166, a poprzednio zarządzenie nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego, Dz.Urz. MEN nr 9, poz. 36) oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 27 lutego 2003 r. w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo - wychowawczych w szkołach specjalnych zorganizowanych w zakładach opieki zdrowotnej i jednostkach pomocy społecznej (Dz.U. Nr 51, poz. 446) nie określają bezpośrednio placówek, w których realizowane jest kształcenie specjalne (szkół, oddziałów, ośrodków), ale jak placówki takie należy organizować. Ze wszystkich powołanych przepisów wynika niewątpliwie, że określenie szkolnictwo specjalne odnoszone jest tylko do tych instytucji, w których realizowany jest obowiązek przedszkolny, szkolny lub obowiązek nauki. Z § 13 i § 14 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 2001 r. w sprawie organizacji i zakresu działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno - konsultacyjnych (Dz.U. Nr 97, poz. 1063) należy wnosić, że rodzinny ośrodek diagnostyczno - konsultacyjny „prowadzi działalność w zakresie diagnozy, poradnictwa i opieki specjalistycznej w sprawach nieletnich oraz w zakresie przeciwdziałania i zapobiegania demoralizacji”, a do jego zadań należą: przeprowadzanie badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich oraz wydawanie na ich podstawie opinii na zlecenie sądu lub prokuratora, prowadzenie na zlecenie sądu mediacji w sprawach nieletnich i sprawach rodzinnych oraz poradnictwa specjalistycznego dla nieletnich, ich rodzin i rodzin zagrożonych demoralizacją, sprawowanie opieki specjalistycznej nad nieletnimi skierowanymi przez sąd, a także współdziałanie z placówkami wykonującymi orzeczenia sądu, instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką ochrony i umacniania rodziny. Nie ma wśród nich kształcenia, co trafnie zauważył Sąd Apelacyjny. Dodatkowym argumentem na rzecz tezy, że szkolnictwo specjalne to „specjalne” kształcenie, może być, w pewnym stopniu, załącznik

do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 maja 2003 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Edukacji (Dz.U. Nr 98, poz. 895), w którym przewidziano charakteryzowanie rodzaju kształcenia, między innymi, ze względu na typ szkolnictwa - specjalne (przeznaczone dla osób z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi) i ogólnodostępne (rozdział 1, część 1 pkt 1 ppkt 2 lit. b). Zatem nauczyciele (psycholodzy i pedagodzy) zatrudnieni w rodzinnych ośrodkach diagnostyczno - konsultacyjnych (art. 1 ust. 1 pkt 2 Karty Nauczyciela) nie są nauczycielami wykonującymi pracę w szkolnictwie specjalnym (art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela). Bożena M. nie spełnia ani warunku posiadania trzydziestoletniego okresu zatrudnienia (jej niekwestionowany staż zatrudnienia wynosi 27 lat, 4 miesiące i 24 dni), ani dwudziestoletniego okresu wykonywania pracy w szczególnym charakterze w szkolnictwie specjalnym.

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, stosownie do art. 393¹² k.p.c., orzekł jak w sentencji.

=====